

UDK: 327 ( 497.6 + 532 ) “1932/1992 ”

DOI: 10.51237/issn.2744-1172.2024.53.221

Primljen: 24.6.2024

Prihvaćen: 17.10.2024

Pregledni članak

## **Badran bin Abdul Rahman Al-Honaihen**

Riyad, Kraljevina Saudijska Arabija

badran.alhonaihen@dgda.gov.sa

### **Prilog proučavanju saudijsko-jugoslavenskih odnosa s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu od 1932. do 1992. godine**

**Sažetak:** Članak ukazuje na najvažnije modele međunarodnih odnosa koje je u periodu od 1932. pa do 1992. godine Kraljevina Saudijska Arabija imala s jugoslavenskim zemljama, a posebno s Bosnom i Hercegovinom. Autor povezuje i analizira nekoliko ključnih događaja kroz koje oslikava specifičan odnos KSA s muslimanskim stanovništvom u Bosni tokom različitih historijskih perioda i političkih sistema. Pored osnovnih diplomatskih principa koji se izlažu u ovom radu, ukazuje se i na saradnju u domenu obrazovanja, posebno u periodu postojanja socijalističke Jugoslavija koja je bila značajna i predstavljala svojevrsnu sponu između dvije zemlje. Članak, također, indirektno osvjetljava i pitanje kako je Kraljevina, u kojoj su vladali strogi vjerski principi, posmatrala državu koja je bila osnovana na isključivo sekularnoj osnovi.

**Ključne riječi:** međunarodni odnosi, Saudijska Arabija, Jugoslavija, Bosna i Hercegovina, Balkan, musliman

**Abstract:** The article shows the most important models of international relations that the Kingdom of Saudi Arabia had with Yugoslavian countries, especially Bosnia and Herzegovina, in the period from 1932 to 1992. The author connects and analyses several key events through which he depicts

the specific relationship of the Kingdom of Saudi Arabia with the Muslim population in Bosnia during different historical periods and political systems. In addition to the basic diplomatic principles presented in this paper, there is also a reference to cooperation in the field of education during the period of socialist Yugoslavia, which was significant and represented a kind of link between the two countries. The article also indirectly sheds light on the question of how the Kingdom, which was ruled by strict religious principles, viewed the state, which was founded on an exclusively secular basis.

**Key words:** International relations, Saudi Arabia, Yugoslavia, Bosnia and Herzegovina, Balkan, Muslims

## Uvod

U radu, hronološku među predstavljaju dva historijska događaja: prvi koji ukazuje na povezanost stanovnika Bosne i Hercegovine s KSA bez obzira na političke ili diplomatske barijere, a to je pismo Muhameda Seida Mašića. Drugi, krajnji događaj koji je u potpunosti značio prekretnicu u svim sferama političko-društveno-ekonomskog odnosa ove dvije zemlje, jeste početak agresije na Bosnu i Hercegovinu.

U dosadašnjoj naučnoj literaturi ne postoje studije koje analiziraju odnos ove dvije države, posebno u dugom vremenskom periodu koji se u ovom članku tretira. Do sada, značajnu istraživačku pažnju privlačio je period tokom i nakon agresije (1992–1995) dok su stoljeća prije toga faktički ostala u potpunosti zanemarena. Takvo stanje možemo povezati i sa činjenicom da su se odnosi između Kraljevine Saudijske Arabije i Jugoslavije uglavnom posmatrali kroz religijska pitanja i konkretno odnos muslimana i svetih mjesta Meke i Medine kao sastavnih dijelova Kraljevine Saudijske Arabije. Ovu vezu možemo pratiti od XV stoljeća, od sloma srednjovjekovne Bosanske Kraljevine i osmanske okupacije bosanskog teritorija. U isto vrijeme, započeo je složeni proces islamizacije stanovništva ovog područja, a ubrzo nakon toga, i njihovo posjećivanje Arapskog poluostrva radi obavljanja hadža. Istovremeno, sa širenjem islama

i porastom broja muslimana na području Balkana, arapska islamska kultura se širila, pri čemu su poseban značaj imala putovanja u Meku i posjete Medini, što je, naravno, doprinijelo i širenju i upoznavanju različitih naučnih dostignuća Istoka, kao i konkretno mnogobrojnim putopisima s putovanja kroz Hidžaz.<sup>1</sup>

Postepeno uspostavljene specifične veze nisu prekinute ni nakon 1878. godine kada je Bosna i Hercegovina postala dio Austro-Ugarske Monarhije. U tom periodu, tokom migracija muslimanskog stanovništva iz Bosne ka unutrašnjosti Osmanskog Carstva, jedan broj porodica doselio se i u Hidžaz. Zahvaljujući tome, danas živi više porodica u Meki, Medini, Džedi ili Taifu čija prezimena jasno potvrđuju njihovo porijeklo kao što su: Bošnjak, Bosnak, Bosne, Mostarac i dr. Smjenom političkog sistema i ulaskom Bosne i Hercegovine u Kraljevinu SHS, a zatim Kraljevinu Jugoslaviju, pa i SFRJ, ovaj specifičan odnos je nastavljen i ocrtava se upravo kroz pitanje odnosa Kraljevine prema muslimanima u Bosni i Hercegovini.

S obzirom na jasnu diferencijaciju između diplomatskih, tj. zvaničnih političkih odnosa i odnosa koji su uspostavljeni među ljudima tokom obavljanja vjerskih obreda, pažnju ćemo usmjeriti u dva smjera; na odnos "običnog" stanovništva, muslimana iz Bosne i Hercegovine koji su boravili tokom obavljanja vjerskih obreda u Kraljevini prema zemlji domaćinu i domaćem stanovništvu, te na zvanični odnos dvije države, Kraljevine Saudijske Arabije i Kraljevine Jugoslavije/SFRJ.

### **Bosanskohercegovački muslimani i KSA**

Kompleksan odnos između muslimanskog stanovništva i KSA može se detaljnije pratiti od doba kralja Abdulaziza Al Sauda, kada se kroz određene novinske članke jasno uočava da je muslimansko stanovništvo s velikom pažnjom pratilo dešavanja u Saudijskoj Arabiji. Najkarakterističniji

---

<sup>1</sup> Al-Arnaout, Muhammad Muwaffaq, *Studije o arapsko-balkanskim vezama, tokom srednjovjekovne i moderne istorije*, 1. izdanje, Dar Jadaul, 2012, 166.

primjer za to jeste pjesma Muhameda Mašića,<sup>2</sup> objavljena u časopisu *Ummu Al-Qura* 28. maja 1937. godine. Stihovi ove pjesme napisane na arapskom jeziku dokaz su da su muslimanski intelektualci pratili dešavanja u KSA. Oni potvrđuju Mašićevo izvrsno poznavanje političke situacije u Kraljevini i njegovu oduševljenost ujedinjenjem Hidžaza u jednu kraljevinu pod rukovodstvom Abdul Aziza kojeg Mašić u pjesmi glorificira. Originalni naslov pjesme je *Postoji razlika između imitatora i inovatora*,<sup>3</sup> ali je uredništvo časopisa *Umm Al-Qura* odlučilo preimenovati pjesmu u *Glas iz Jugoslavije*.<sup>4</sup> Ovaj potez uredništva časopisa potkrepljuje zaključak da je ovom listu bilo izuzetno važno ukazati da u Jugoslaviji, zemlji s kojom kraljevina tada nije imala diplomatske odnose, stanovništvo slavi i voli njihovog kralja.<sup>5</sup>

<sup>2</sup> Muhammad Saida Masić je rođen u Gračanici 1913. godine. Potiče iz obrazovane muslimanske porodice. Učio je islamske nauke i arapski jezik u Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu. O njemu više vidi: Izet Mašić, Neval Hadžavić, *Muhamed Mašić Divan 1913-1978*, (Sarajevo: Kulturni centar “Kralj Fahd”, 2015), 110.

<sup>3</sup> Vidi: *Umm Al-Qura*, broj (651), 28.05.1937, *Glas iz Jugoslavije*, *Pjesma bosanskog pjesnika Muhameda Saida Mašića o Kralju Abdulazizu*. Također vidi: Prilog br.1.

<sup>4</sup> Ibid. Pjesma počinje sa stihovima: “Pozdrav Njegovom Veličanstvu Velikom Kralju”.

أَجِبْكَ صَادِقًا يَا ابْنَ السَّعُودِ	وَحُبِّي فِيكَ جُزْءٌ مِنْ وَجُودِي
لَنَا فِي شَخْصِكَ الْعَالِي مِثَالٌ	عَزِيزٌ كَالزُّمُرْدِ فِي الْعُقُودِ
رَأَيْتُكَ مَوْقِفًا لِلْعَرَبِ طُرًّا	وَكَمْ كَانَتْ لَدَيْهِمْ مِنْ رُقُودِ
فَعَمَّرْتَ الْمَدَارِسَ فِي قُرَاهِ	وَأَخْرَجْتَ الْبِلَادَ مِنَ الْقَيْودِ
قُيُودِ الْجَهْلِ وَالظُّلْمَاتِ لَوْلَا	نِدَاكَ إِذْ لَطَلَّتْ فِي جُمُودِ
وَأَسَّسْتَ الْعَسَاكِرَ فِي الْبُؤَادِي	هُمْ الْإِخْوَانُ مِنْ خَيْرِ الْجُنُودِ

<sup>5</sup> Potrebno je napomenuti da pjesma nije objavljena u cijelosti, najvjerovatnije zbog činjenice da je časopis imao dosta malo prostora za takve tekstove.

Među ovim fragmentiranim stihovima piše:

يَا قَائِلًا: إِنَّ الْجَزِيرَةَ فِي الظُّلْمِ	لَا تَنْسَ أَنْ زَعَيْمَهَا رَفَعَ الْعَلَمَ
وَأَعَادَ عَصَرَ الرَّاشِدِينَ وَأَمْنَهُمْ	بِحَادَةِ السَّيْفِ الَّذِي ذَلَّ الْأُمَمَ
إِلَى أَنْ قَالَ:	
طُوبَى لِسُكَّانِ الْجَزِيرَةِ، إِنَّهُمْ	عَرَفُوا يَقِينًا مَا السَّعَادَةُ وَالنَّعَمَ
شَاءَ الْقَدِيرُ وَمَا لَهُ مِنْ مُعْجِزٍ	أَنْ يُذْهِبَ الْخَطَرَ الْجَسِيمَ عَنِ الْحَرَمِ

U onovremenoj štampi pronalazimo i podatke o susretima bosansko-hercegovačkih muslimana sa zvaničnim vlastima, a posebno s kraljem Saudijske Arabije. Te prilike pružale su se tokom obavljanja obreda hadža kada je kraljevska porodica ukazivala posebnu dobrodošlicu gostima iz mnogih zemalja. Godine 1950, u kraljevoj rezidenciji u Meki upriličena je posebna svečana večera za pet hadžija iz SFRJ. Interesantno je da je u pozivnici bilo naglašeno “da posjetioci neće tražiti pjesme i svirke za vrijeme večere i da neće držati nikakove govorancije”.<sup>6</sup> Prema sjećanju jednog od prisutnih hadžija, na samom vrhu stola “sjedio je za večerom sam Ibn Saud, opkoljen visokim gostima iz pojedinih islamskih zemalja i svojom svitom”.<sup>7</sup>

Već naredne godine, hadžije iz Jugoslavije zajedno s delegacijama brojnih drugih svjetskih zemalja ugostio je saudijski kralj na svečanom prijemu prvog dana Bajrama. U salonu gdje je kralj primao goste, bosanskohercegovačke hadžije su ipak imale poseban tretman te su bile smještene u prvih pet fotelja odmah do kralja. Pri tome, prema zapisima jednog od hadžija Hasana Ljubunčića, kralj je bio izrazito svečano obučen, imao je “na glavi maramu išaranu crvenim kockicama, koju je pritiskivao zlatom izvezeni egal. Preko ramena je imao prebačenu crnu feredžu koja je bila optočena zlatnim širitima. Na sebi je imao dugu prugastu svilenu anteriju koja je sezala do tala”. Autor ovog zapisa naglašava kako su “ukazane naročite počasti” tokom ovog prijema kod kralja koje su proizlazile iz “velikog ugleda naše zemlje, koji je ona zadobila besprimjernom borbom svojih naroda za slobodu i ravnopravnost”. Također,

حَتَّى أَتَى عَبْدَ الْعَزِيزِ بِجُنْدِهِ	وَالْجُنْدُ إِخْوَانٌ لَهُ؛ لَيْسَ الْخَدَمُ
يَا مُشْرِقَ الْأَرْضِ انْتَبِهْ وَرُمْ	الْعُلَا قَدْ دَقَّ أَنْ الْإِنْتِبَاهِ فَلَا تَنَم
وَحْتَمِ الْقَصِيدَةَ بِالْأَبْيَاتِ التَّالِيَةِ:	
عَبْدَ الْعَزِيزِ، مَلَكْتَ مَا بِصُدُورِ	يُفْدَى لَكُمْ رُوحٌ وَأَمْوَالٌ وَدَمٌ
مِنْ بُسْنَةِ الْقُصُوى عَلَيْكَ سَلَامٌ	وَأَقْبِلْ تَحَايَانَا، أَيَا مُوَلِي النَّعَمِ

<sup>6</sup> Hadži Hasan Ljubunčić, Put na hadž, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u FNRJ*, god. I, 1950, 341.

<sup>7</sup> Hadži Hasan Ljubunčić, Put na hadž, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u FNRJ*, god.II, 1951, 173.

autor piše kako se njegovoj grupi više puta desilo da ih “sa divljenjem gledaju, kada su saznali da smo iz one Jugoslavije, koja je primjerom svoje borbe za slobodu osvjetljavala puteve svim a malim i porobljenim narodima”.<sup>8</sup> Poseban odnos domaćina s gostima iz Jugoslavije je s vremenom postao tradicionalan na što se jasno ukazuje i u *Glasniku Vrhovnog islamskog starješinstva u FNRJ* iz 1961. godine.<sup>9</sup>

Posebno prisan odnos prema jugoslovenskim gostima koji su dolazili u Kraljevinu, a posebno bosanskohercegovačkim muslimanima imao je kralj Fejsal.<sup>10</sup> To najbolje potvrđuje činjenica da je kralj je lično odgovorao na pisma koja je dobijao iz Bosne i Hercegovine.<sup>11</sup>

Međutim, Islamska zajednica u Jugoslaviji bila je apsolutno svjesna da to nije dovoljno, te da su službene, zvanične veze izuzetno važne i da ih treba intenzivirati. Godine 1974, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u FNRJ* iz tog razloga pisao je da je, s obzirom na važnost svetih gradova Meke i Medine za sve muslimane svijeta i nužne vjerske veze, neophodno dalje “uspostavljanje međusobnih službenih veze sa islamskim zemljama” i njihovo jačanje, a posebno sa Saudijskom Arabijom.<sup>12</sup>

<sup>8</sup> Ibid.

<sup>9</sup> H. Mustafa Ševa, Jugoslovenske hadžije na hodočašću, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u FNRJ*, god. XII-1961, 304.

<sup>10</sup> To potvrđuju i razgovori koje je autor ovog članka vodio sa studentima i studenticama iz Bosne i Hercegovine vođenim u Sarajevu, Mostaru i Bogojnu (8–17. 11. 2016), a koji su su tokom perioda postojanja jugoslovenske, socijalističke države studirali na univerzitetima Kraljevine Saudijske Arabije, posebno na Univerzitetu King Saud, Islamskom univerzitetu Imama Muhameda bin Sauda i fakultetu Predsjedništva za obrazovanje djevojaka (Univerzitet princa Noura bint Abdul Rahman)

<sup>11</sup> U ovim pismima Muhammad al-Saqqa ističe ponos Mustafe Sahačića, imama i hatiba Gazi Husrev-begove džamije, koji je na svoje pismo u kojem je slao čestitke Njegovom Veličanstvu, dobio pisani odgovor lično kralja Fejsala u kojem je kralj naglasio da rado prima jugoslovensku delegaciju. Zadovoljstvo Sahačića tim je bilo veće što šef Lige učenjaka i poglavar Vrhovnog islamskog starješinstva Sulejman ef. Kamura nije dobio lični kraljev odgovor i pismo poput šejh Mustafe. Vidi: Al-Saqqa, Muslimani u Jugoslaviji, 21-23.

<sup>12</sup> Delegacija Rabite u posjeti Islamskoj zajednici u SFRJ”, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ*, br.1,2 god. XXXVII/1974, 466.

## Politički odnosi

Značajno kompleksniji i mnogo čim uslovljeni bili su zvanični institucionalni, tj. politički i diplomatski odnosi na različitim nivoima. Kao prvi službeni kontakti Kraljevine i Islamske zajednice u Jugoslaviji u *Glasniku Vrhovnog islamskog starješinstva u FNRJ* navodi se posjeta delegacije Islamske zajednice na čelu s reisul-ulemom hadži Sulejmanom ef. Kemurom Saudijskoj Arabiji 1958. godine. Ovu zvaničnu delegaciju iz Jugoslavije primio je saudijski kralj lično.<sup>13</sup> Analiza novinskih članaka o ovoj i narednim sličnim posjetama i kontaktima ukazuje da su se u tome u mnogome preplitale privatne i službene veze.

Na drugoj strani, na političkom nivou, nije bilo zvaničnih indicija o postojanju diplomatskih odnosa između dvije zemlje sve do 1. septembra 1961. godine što je vrijeme vladavine kralja Sauda bin Abdulaziza. Te godine, Kraljevina Saudijska Arabija bila jedna od dvadeset i pet zemalja učesnica na prvoj konferenciji Organizacije nesvrstanih zemalja koja se održala u Beogradu.<sup>14</sup> Na čelu zvanične delegacije bio ministar inostranih poslova Saudijske Arabije Ibrahim Al-Suwaiyil, koji je na konferenciji održao prigodan govor. Konferencija je bila izuzetno važna u kontekstu aktuelnih geopolitičkih kretanja, politike koju su zagovarale obje države, a ostvarila je cilj da na jednom mjestu okupi značajan broj zemalja koje su usvojile politiku nesvrstanih koja se razvijala u narednom periodu i usmjeravala kroz konferencije pokreta nesvrstanih koje su se održale u narednim decenijama.<sup>15</sup> Uspostavljanje i zvaničnih diplomatskih odnosa dvaju zemalja uslijedilo je nakon što je Abdul Rahman bin Saleh Al-Halisi, saudijski ambasador u Italiji, predao akreditivne maršalu Titu, predsjedniku Jugoslavije, kao izvanredni ambasador u

---

<sup>13</sup> Ibid.

<sup>14</sup> U članku "Od Beograda do Kuvajta" saudijskog ministra informisanja, a kasnije ministra zdravlja i generalnog sekretara Savjeta za saradnju u Zaljevu, Jamila Al-Hujailana, navodi se da je autor s delegacijom Kraljevine učestvovao u pomenutim sastancima u Beogradu. Vidjeti: Al-Sharq Al-Awsat, broj 11305, 21. 11. 1430. (10. 11. 2009)

<sup>15</sup> Al-Hashemi, Iyad Ali, *Međunarodni odnosi u modernoj i savremenoj istoriji*, 1. izdanje, Dar Al-Fikr, Jordan-Amman, 2013, 382-383.

specijalnoj misiji u Jugoslaviji.<sup>16</sup> Saudijska Arabija nije otvorila posebnu ambasadu u Jugoslaviji, ali je postojeća ambasada u Italiji proširila svoj radni djelokrug i postala nadležna za različite vidove saradnje i komunikacije KSA i Jugoslavije.

Kraljevina Saudijska Arabija je za vrijeme vladavine kralja Fejsala, preko Svjetske muslimanske lige (Rabita) uspostavila je direktne odnose s muslimanima u Bosni,<sup>17</sup> što znači da oni nisu bili u formalnim okvirima diplomatskih između dvije države, ali su bili vrlo značajni odnosi između zvaničnih vlasti Kraljevine i muslimanskog stanovništva i njegovih organizacija. Ta veza se posebno odrazila na segment obrazovanja, tj. školovanje muslimanskog stanovništva iz Jugoslavije, tj. Bosne i Hercegovine u KSA. Studentima iz Bosne i Hercegovine Kraljevina je olakšavala školovanje i dodjeljivala stipendije, posebno za studiranje arapskog jezika i islamskih nauka na različitim saudijskim univerzitetima,<sup>18</sup> nizom odluka olakšala je uslove za njihov prijem na studije, a obavezne ulazne vize u Kraljevinu bez posebnih poteškoća dostavljala preko iračke ambasade u Beogradu.

Veliki značaj u poboljšanju odnosa i učvršćivanju saradnje imala je Rabita koja je na svojim kongresima ugošćavala i muslimane iz Jugoslavije. Kako članak iz 1974. godine piše sve je: “Počelo najprije “privatnom” posjetom uglednog Hafiz Džafera Fakiha iz Medine, čovjeka koji uživa veliko povjerenje kralja i Rabite. Poslije toga došla je zvanična posjeta delegacije u sastavu od Hafiz Džafera Fakiha i Seida Šamila. Prvi je predstavljao kralja a drugi Rabitu. Kasnije su slijedile još dvije privatne posjete.”<sup>19</sup>

<sup>16</sup> Vidjeti: Umm Al-Qura, broj 1885, 28. 3. 1381. (8. 9. 1961).

<sup>17</sup> Umm Al-Qura, broj 256, 1. 12. 1395. (1. 24. 1975) Vidi: Al-Husayn, Abdul Rahman, *Faisal bin Abdulaziz Al Saud i njegovi napori u arapskim i islamskim pitanjima (1324 AH/1906 AD - 1395 AH/1975 AD)*, 1. izdanje, King Faisal Center for Research and Islamic Studies, Riyadh, 1422 AH, 283-284: Uloga kralja Fejsala u podršci Bošnjacima, app. u Jugoslaviji, dodatak dokumentima, vidi prilog br. (2) u ovom radu.

<sup>18</sup> Al-Nadwa, 8.5.1396. AH. (8.1.1976)

<sup>19</sup> “Delegacija Rabite u posjeti Islamskoj zajednici u SFRJ”, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ*, br.1,2 god. XXXVII/1974, 466.



Kao važno pitanje na sastancima Rabite raspravljalo se o muslimana u Jugoslaviji pri čemu se isticala potreba snažnijeg povezivanja s njima. Posebno je značajna rasprava vođene na osnovu izvještaja delegacije pod vodstvom Džafer — Šamil. Razgovarano je o pomoći otvaranju Islamskog fakulteta u Sarajevu i finansijskog potpomaganja postojećih islamskih vjerskih zavoda u Jugoslaviji. “Pored ostalog zaključeno je da se za projekt osnivanja Islamskog fakulteta pruži pomoć u iznosu od 250 hiljada dolara, kao hedija kralja Fejsala.” Interesantno je da je pored toga zaključeno da “administracija Rabite uputi najtopliju zahvalnost Maršalu Titu u kojoj će mu se izraziti puno priznanje na slobodama, ravnopravnosti i jednakosti koje uživaju muslimani u SFRJ i što im je na taj način omogućeno da zajedno sa svojom braćom pripadnicima drugih konfesionalnih i nacionalnih zajednica izgrađuju bolje društvo i sretniju budućnost.”<sup>20</sup>

Saudijska Arabija podržala je ideju o osnivanju Fakulteta islamskih studija u Sarajevu Mešihata islamske zajednice u Jugoslaviji i Svjetske muslimanske lige. Novčani iznos koji je Kraljevina Saudijska Arabija dala za izgradnju Fakulteta uručio je lično Muhamed bin Naser Aboudi, član Rabite i diplomata KSA. Ovaj saudijski diplomata ostavio je detaljan opis ovog svog boravka u Jugoslaviji. Interesantno je da je u Beograd sletio iz Atine, ali ne s diplomatskim pasošem, kako se ta posjeta ne bi smatrala zvaničnom posjetom nekog saudijskog diplomate. Vizu je dobio u Atini, kako je zabilježio, “bez ikakvih problema” konstatirajući da je ova procedura bila mnogo jednostavnija nego za vizu za Poljsku, dok je u isto vrijeme bilo odbijen njegov zahtjev za vizu za Albaniju. U Sarajevu ga je dočekala delegacija Islamske zajednice, a tokom posjete sastao se i šefom kabineta reisul-uleme Ahmedom Smailovićem.<sup>21</sup>

<sup>20</sup> Ibid.

<sup>21</sup> محمد ناصر العبودي، ذكريات من يوغسلافيا رحلة ودراسات في شؤون المسلمين، 1993، 53، 90. (Al-Aboudi, Muhammad: Uspomene iz Jugoslavije, 1. izdanje, Al-Farazdaq Press, 1414. po hidžri/1993.) Dostupno na: <https://www.goodreads.com/book/show/21529472> (pristup ostvaren 5. 11. 2024).

U petak, 25. šabana 1394. godine po hidžretskom kalendaru, što odgovara 13. septembru 1974. godine, u Sarajevu je položen kamen temeljac za Islamski fakultet, pri čemu je, kao što je navedeno, i Kraljevina Saudijska Arabija značajno doprinijela tom projektu koji je bio veoma važan za sve muslimane u Jugoslaviji.<sup>22</sup> Svečanoj ceremoniji otvaranja Fakulteta u Sarajevu 29. septembra 1977. godine prisustvovao je generalni sekretar Svjetske muslimanske lige, Muhammad Ali Al-Harkan,<sup>23</sup> a ispred Kraljevine prisutan je bio i Muhammad Safwat Al-Saqqa, tadašnji pomoćnik generalnog sekretara Svjetske muslimanske lige. U svom osvrtu na ovaj događaj i odnos prema Kraljevini zapisao je: “Osjećao sam da sam dirnuo njihova srca kada sam im prenio pozdrave ljudi iz Meke.”<sup>24</sup>

Osnivanje Islamskog fakulteta u Sarajevu, značilo je početak jedne nove historijske etapa za muslimane u Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini i važan korak u očuvanju i obnavljanju njihovog islamskog identiteta te snažnije povezivanje s muslimanima širom svijeta, posebno istočnim arapskim zemaljama.

Nakon ovog važnog događaja, nastavljen je razvoj odnosa između Kraljevine Saudijske Arabije i Bosne i Hercegovine kroz saradnju Lige muslimanskog svijat i Islamske zajednice, posebno, kroz različite aktivnosti fakulteta i restauraciju Gazi Husrev-begove džamije.<sup>25</sup> Saradnja, neformalna, nastavljena je i tokom vladavine kralja Halida, te prve decenije vladavine kralja Fahda i ona je posebno vidljiva na projektima

<sup>22</sup> Kraljevina Saudijska Arabija dala je finansijski doprinos projektu u iznosu od 250 hiljada američkih dolara. Vidi: Al-Saqqa, Muhammad Safwat, *Muslimani u Jugoslaviji kroz izvještaj dostavljen Njegovoj Ekselenciji šeiku Salehu Al-Qazzazu*, 1. izdanje, Dar Al-Fath Press, Bejrut, 1394. hidžretske ere/1974. godine, 21-23.

<sup>23</sup> Al-Aboudi, Muhammad, *Uspomene iz Jugoslavije*, 1. izdanje, Al-Farazdaq Press, 1414. po hidžri/1993., 14

<sup>24</sup> Al-Saqqa, *Muslimani u Jugoslaviji*, 21-23; Vidi također: Al-Madina, 9. 9. 1397. (8.23.1977)

<sup>25</sup> Kraljevina Saudijska Arabija finansijski je pomogla s iznosom od 450 hiljada američkih dolara za prvi projekat restauracije Gazi Husrevbegova džamije, koji je uključivao i doprinos razvoju aktivnosti Islamskog fakulteta u Sarajevu. Vidi: Al-Aboudi, *Uspomene iz Jugoslavije*, 88.

izgradnje i restauracije islamskih objekata u Bosni i Hercegovini kao što su škole, fakulteti, džamije.<sup>26</sup>

Diplomatski odnos između dvije zemlje u značajnoj mjeri svodio se na razmjenu zvaničnih telegrama prilikom Dana državnosti dviju zemalja, čestitke prilikom dolaska na prijestol kralja Khalida ili kralja Fahda, kao i telegrame saučešća nakon smrti nekog od kraljeva.<sup>27</sup> Međutim, važno je napomenuti da je postojao i ograničen sporazum između dvije zemlje o uvozu silosa iz Jugoslavije za skladištenje pšenice, nafte i tečnog goriva.<sup>28</sup>

Očigledno, ono što je Kraljevini Saudijskoj Arabiji u promatranom periodu bilo važno je da se muslimanima u Jugoslaviji omogući nesmetano obavljanje hadža, omogući obrazovanje na saudijskim univerzitetima, specijalizacija arapskog jezika i islamskih nauka, te da Kraljevina pomogne u obnovi i očuvanju značajnih islamskih objekata koji su se smatrali kulturnim naslijeđem. Takva podrška Kraljevine vidljiva je kroz aktivnost Svjetske muslimanske lige i njenu komunikaciju i saradnju s muslimanima Jugoslavije.

Međutim, KSA, izuzev ograničenog perioda kralja Sauda, nije u potpunosti priznavala SFRJ iz niza razloga. Prvi razlog bila je stroga kontrola Komunističke partije SFRJ nad kompletnom zemljom, što je u suštini i bio glavni razlog zašto Kraljevina nije priznala Jugoslaviju i zbog čega su diplomatski odnosi između ove dvije zemlje bili u stanju stagnacije od epohe kralja Abdulaziza do prve decenije vladavine kralja Fahda pa sve do raspada Jugoslavije u posljednjoj deceniji XX vijeka nove ere. Drugi razlog bio je kulturni progon muslimana u Jugoslaviji koji su kao starosjedioci na tom prostoru – bili na to prisiljeni zbog dobro poznatog stava komunizma o božanskim religijama općenito i islamskoj religiji

<sup>26</sup> Al-Madina, 9. 9. 1397. (8. 23. 1977)

<sup>27</sup> Saudijska novinska agencija (SPA), Rijad 1. 21. 1401 po hidžri, što odgovara 28. 10. 1980 AD. Također vidjeti: Al-Jazeera Newspaper, broj 3577, 8. 28. 1402 (6. 20. 1982)

<sup>28</sup> Kraljevina Saudijska Arabija je od Jugoslavije dobila 38 silosa za skladištenje pšenice i tečnog goriva u skladu sa sporazumom potpisanim između dvije zemlje. Vidi: Al-Akhbar, 2. 20. 1396. (2. 20. 1969)

posebno. Jedan od ključnih razloga nepriznavanja Jugoslavije bila je i očigledna razlika između dvije zemlje u čvrstim temeljima njihovih sistema. Jugoslavija je bila prožeta tradicijama socijalističkog komunističkog sistema, dok je Kraljevina svoj islamski izbor uzimala kao dosljedan pristup svojoj političkoj, ekonomskoj i socijalnoj politici. To su bili razlozi trajnog odbacivanja Kraljevine Saudijske Arabije jugoslovenskih zahtjeva za službenim priznanjem, što se potvrđivalo na svakom međunarodnom skupu na kojem su bile delegacije dvije zemlje, ali i tokom posjeta delegacija Muslimanske svjetske lige usredotočene na društvenu i kulturnu podršku muslimanskom stanovništvu.

Zbog svega navedenog više decenija je ulogu diplomatskog posrednika imala Rabita koja je bila neformalna organizacija i predstavljala je sve islamske narode, ali je zbog sjedišta u Kraljevini neminovno činila sponu između ove dvije zemlje.

Libanske novine *Alsafir* u februaru 1988. godine osvrnule su se na nastojanje Jugoslavija da uspostavi funkcionalne diplomatskih odnosa s KSA, ali je to očigledno bila samo višegodišnja težnja bez konkretnih pomaka.<sup>29</sup>

Potpuni preokret desio se 1992. godine kada je Bosna i Hercegovina stekla nezavisnost nakon raspada Jugoslavije. KSA je priznala nezavisnosti Bosne i Hercegovine 14. ševala 412. godine (17. 4. 1992).

## Zaključak

Veoma kompleksne odnose koje su imale dvije zemlje Kraljevina Saudijska Arabija i Bosna i Hercegovina kao jedna od ravnopravnih republika u sklopu Jugoslavije, teško je analizirati iz jednog ugla, posebno ako se ima u vidu složen odnos koji su pojedinci gradili s vlastima u Kraljevini. Iako su te veze umnogome isprepletene, što jasno ukazuje i pjesma koju je u čast saudijskog kralja lično napisao Muhamed Seid

<sup>29</sup> 4892، الصادرة بتاريخ 02 فبراير 1988م، 4892، يوغسلافيا تسعى لعلاقات دبلوماسية مع  
Al-Safir, 2. 2. 1988, br. 4892. لتاريخ السعودية: 02-02-1988 | رقم العدد: صحيفة السفير، العدد

Mašić te objavio u saudijskim novinama. Stihovi nedvosmisleno pokazuju vezu muslimana s Kraljevinom koja je u tim vremenima za njih predstavljala i vezu s islamskim svijetom uopšte. To najbolje potvrđuju poseban status koji su bosanskohercegovačke hadžije imale tokom prijema kod kralja te njihov položaj tokom zvaničnih prijema. Kroz te vjerske i lične kontakte u pozadini se gradio politički odnos koji je uvršćivala Rabita kao organizacija za povezivanje svih muslimana na svijetu sa sjedištem u Saudijskoj Arabiji. Zvanične posjete delegacija Rabite, njihova finansijska pomoć u obnovi i izgradnji islamskih objekata šire namjene u Bosni i Hercegovini jasno je pokazivala međusobne duboke veze. Do konkretne političke promjene došlo je odmah nakon proglašenja nezavisnosti Bosne i Hercegovine kada je kao takvu Kraljevina Saudijska Arabija već u aprilu 1992. godine priznala.

## Prilog br. 1.

### صوت من يوغوسلافيا

جاءتنا قصيدة من صاحب التوقيع اجترأنا منها  
بلشر الابيات الآتية وهي في نعيمة حضرة صاحب  
الجلالة الملك المعظم .  
أحبك صادقاً يا ابن السعود  
وحبى فيك جزء من وجودى  
لنا فى شخصك العالى مثال  
عزيز كالكزرد فى العقود  
وأيتك موقظاً للمرب طرا  
وكم كانت لديهم من رقود ؟؟  
فمرت المدارس فى قراها  
وأخرجت البلاد من القيود  
قيود الجهل والظلمات ، لولا  
تذاك اذا لظلت فى جمود  
وأستت الساكر فى البوادي  
هم الاخوان من خير الجنود  
فأقذت الحجاز من البلايا  
وأمنت الجزيرة باليهود  
وطردت البراغى من رباها  
ففروا الف ميل من حدود  
أثاروا ضدك الثورات حتى  
قضوا فى نير حرب كالرقود  
ملأت مساجد البلدان قوما  
فما احد يقصر حين نودى  
وصوتك نافذ فى كل قطر  
سواء فى المغارب والمهنود  
غرجانجه يوغوسلافيا محمد سعيد ماشيج

Pjesma bosanskog pjesnika Muhameda Saida Mašića o kralju Abdulazizu  
U: Umm Al-Qura, broj 651, petak 18. Rabi' al-Awwal 1356. po hidžri, što odgovara  
28. maju 1937. godine.

## Prilog br. 2.

وبمناسبة دعم جلالة لسمي يوغسلافيا فقد وجه المجلس  
البرقية التالية الى جلالة :  
حضرة صاحب الجلالة الملك فيصل بن عبد العزيز العظيم  
حفظه الله .  
اطلع المجلس التأسيسي للرابطة في جلسته الثالثة كورثته  
السادسة عشرة على التقرير الذي قدمه جمال الامين العام عن دعم  
جلالتكم لسمي يوغسلافيا وتفضلكم بالترحيل بمائتين وخمسين الف  
دولار لبناء كلية اسلامية في سراييفو ، وتشرف باسم المجلس ان  
لرقي الى مقام جلالتكم الشكر الجزيل على تبرعكم البشري الكريم  
واهتمامكم باخواننا المسلمين في يوغسلافيا من انظار  
العمورة وبمساعدة انكم المختلفة لهم بما يرفع شأنهم ويحل  
كلمتهم واسأل الله ان يديم غسل جلالتكم بوفيقه لا يحبه ويرضاه وان  
يعظفكم ذخرا للاسلام والمسلمين .  
رئيس المجلس التأسيسي - عبد العزيز بن عبد الله بن باز  
البرقية الملكية  
فضيلة رئيس المجلس التأسيسي الشيخ عبد العزيز بن  
عبد الله بن باز - الرابطة - مكة المكرمة  
تشكركم واعطاء المجلس على مشاعركم الطيبة وتضايكم الصادقة  
لنا بمناسبة دعونا لاخواننا مسلمي يوغسلافيا وبناء كلية في  
سراييفو وان ما تقوم به اتحادنا المسلمين يفرحه علينا دينا  
الحبيب . نسال الله ان يوفقنا دائما في غير عزة الاسلام  
والمسلمين وعلنا كلمته انه سميع مجيب . بالتوقيع : فيصل

Uloga kralja Fejsala u podršci muslimanima u Jugoslaviji  
Umm Al-Qura, broj 2560, petak 13. Muharrema 1395. po hidžri, što odgovara 24.  
januaru 1975. godine.





## Prilog br. 4.



Otvaranje Islamskog fakulteta od strane generalnog sekretara Svjetske muslimanske lige, Muhameda Ali Al-Harkana, 1977. u: Izložba, četiri decenije fakulteta Islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 29. septembar 2017 g. Dostupna na: [https://fin.unsa.ba/wp-content/uploads/2019/04/izlozba\\_40\\_godina\\_FIN-a.pdf](https://fin.unsa.ba/wp-content/uploads/2019/04/izlozba_40_godina_FIN-a.pdf) (pristup ostvaren 5. 11. 2024).

## IZVORI I LITERATURA

### Časopisi:

- Al- Safir, Bejrut, Liban
- Al-Akhbar, Bejrut, Liban
- Al-Jazeera Newspaper, Riyadh, Kraljevina Saudijska Arabija
- Al-Madina, Jeddah, Kraljevina Saudijska Arabija
- Al-Nadwa, Mekka, Kraljevina Saudijska Arabija
- Al-Riyadh, Riyadh, Kraljevina Saudijska Arabija
- Al-Sharq Al-Awsat, London, UK
- Saudijska novinska agencija (SPA), Riyadh, KSA
- Umm Al-Qura, Mekka, Kraljevina Saudijska Arabija

### Literatura:

- Al-Aboudi Muhammad Muwaffaq, *Uspomene iz Jugoslavije*, 1. izdanje, Al-Farazdaq Press, 1414. po hidžri/1993.

- Al-Arnaout Muhammad Muwaffaq, *Studije o arapsko-balkanskim vezama, tokom srednjovjekovne i moderne istorije*, 1. izdanje, Dar Jadaul, 2012, 166.
- Al-Hashemi Iyad Ali, *Međunarodni odnosi u modernoj i savremenoj istoriji*, 1. izdanje, Dar Al-Fikr, Jordan-Amman, 2013.
- Al-Husayn Abdul Rahman, *Faisal bin Abdulaziz Al Saud i njegovi napori u arapskim i islamskim pitanjima (1324 AH/1906 AD - 1395 AH/1975 AD)*, 1. izdanje, King Faisal Center for Research and Islamic Studies, Riyadh, 1422 AH.
- Al-Saqqa Muhammad Safwat, *Muslimani u Jugoslaviji kroz izvještaj dostavljen Njegovoj Ekselenciji šeiku Salehu Al-Qazzazu*, 1. izdanje, Dar Al-Fath Press, Bejrut, 1394. hidžretske ere/1974.
- Delegacija Rabite u posjeti Islamskoj Zajednici u SFRJ, *Glasnik Islamskog Starješinstva u SFRJ*, br. XXXVII-1974.
- Hadži Hasan Ljubunčić, Put na hadž, *Glasnik Islamskog Starješinstva u FNRJ*, god. I-1950.
- Hadži Mustafa Ševa, Jugoslovenske hadžije na hodočašću, *Glasnik Islamskog Starješinstva u FNRJ*, god. XII-1961.
- Izet Mašić, Neval Hadžiavić, *Muhamed Mašić Divan 1913-1978*, Kulturni centar “Kralj Fahd” Sarajevo, 2015.

#### **Internet stranice:**

- <https://www.goodreads.com/book/show/21529472> (pristupljeno 15. 3. 2024)
- [https://fin.unsa.ba/wp-content/uploads/2019/04/izlozba\\_40\\_godina\\_FIN-a.pdf](https://fin.unsa.ba/wp-content/uploads/2019/04/izlozba_40_godina_FIN-a.pdf) (pristupljeno 10. 2. 2024)

## Conclusion

### **Contribution to Research of Saudi-Yugoslav Relations with Special Reference to Bosnia and Herzegovina from 1932 to 1992**

The very complex relations between the two countries, the Kingdom of Saudi Arabia and Bosnia and Herzegovina, as one of the equal republics within Yugoslavia, is difficult to analyse from one perspective, especially if one takes into account the complex relationship that individuals built with the authorities in the Kingdom. Even though these connections are intertwined in many ways, as is clearly indicated by the poem that Muhamed Seid Mašić personally wrote in honour of the Saudi king and published in the Saudi newspaper. The verses unequivocally show the connection of Muslims with the Kingdom, which in those times represented for them a connection with the Islamic world in general. This is best confirmed by the special status that the Bosnian pilgrims had during their reception with the king and their position during other official receptions. Through these religious and personal contacts, a political relationship was built in the background, which included Rabita as an organization for connecting all Muslims in the world, with headquarters in Saudi Arabia. The official visits of Rabita delegations and their financial assistance in the renovation and construction of Islamic buildings of wider purpose in Bosnia and Herzegovina clearly showed deep mutual ties. A concrete political change occurred immediately after the declaration of independence of Bosnia and Herzegovina, when the Kingdom of Saudi Arabia recognized its independence already in April 1992.

